

Anorov Mashrab
Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti
Azizov A'zam
Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

**XALQ DOSTONLARINI O'RGATISHNING AMALIY AHAMIYATI HAMDA
DOLZARBLIGI ("ALPOMISH" DOSTONI MISOLIDA)**

ANNOTASIYA: Maqolada xalqimizning o'lmas buyuk eposi "Alpomish" dostonini chuqur o'rganish va yosh avlodga o'rgatish dolzarbligi, u orqali yoshlarga xalq dostonlarining janriy tabiati hamda badiiy-kompozitsion xususiyatlari, tarbiyaviy ahamiyati, tarbiyalanuvchilarni milliy qadriyatlarga hurmat-e'tibor, sadoqat ruhida tarbiyalash, ajdodlarimizdan meros bo'lib kelayotgan urf-odat va an'analarni anglatish, asrabavaylash, to'plab-o'rganishga da'vat etish haqida fikr bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Epos, doston, baxshi, Alpomish, marosim, marosim folklori, syujet, poetik struktura, ertak morfologiyasi, an'ana.

ABSTRACT: The article examines the importance of in-depth study of the great immortal epic of our people "Alpomish" and teaching it to the younger generation, through which the genre nature and artistic and compositional features of folk epics, educational value, respect for the national heritage are revealed. values, dedication, the idea of education, the expression of traditions and customs inherited from our ancestors, preservation, encouragement to collect and learn.

Key words: Epos, bakhshi, alpomish, rite, ritual folklore, plot, poetic structure, morphology of a fairy tale, tradition.

АННОТАЦИЯ: В статье рассматривается важность углубленного изучения великого бессмертного эпоса нашего народа "Алпомыш" и преподавания его подрастающему поколению, благодаря чему раскрывается жанровая природа и художественно-композиционные особенности народных эпосов, воспитательная ценность, бережное отношение к национальному наследию. ценности, преданность делу, идея воспитания, выражение традиций и обычаев, унаследованных от наших предков, сохранение, поощрение к собиранию и изучению.

Ключевые слова: Эпос, бахши, алпомиш, обряд, обрядовый фольклор, сюжет, поэтическая структура, морфология сказки, традиция.

Kirish

Dostonlar xalq ozaki ijodining eng yirik, salmoqdor, badiiy barkamol janridir. Ular ma'naviyatimiz va badiiy so'z san'atimizning tarixiy asoslari va zamini bo'lishi bilan birga uning bugungi holatini yanada boyituvchi, rivojlantiruvchi cheksiz imkoniyatlar manbai hamdir. Dostonlar ajdodlar va avlodlar jonli aloqasini, vorisligini o'zida mujassamlashtiradi. Ular xalq ijtimoiy-maishiy hayoti bilan bevosita bog'langanligi tufayli har bir kishiga o'z xalqi, uning tarixi va kelajagi, istiqboldagi orzu-umidlari bilan vobastalikni his etishga, amaliy faoliyatda esa yuksak axloqiy g'oyalarni asos qilib olishga yordam beradi. Shuning uchun ham dostonlarni to'plash, o'rganish va nashr etish hamisha dolzarb vazifa bo'lib kelgan. Bu ulkan boylikning

asosiy tarkibiy qismlaridan birini xalq dostonlari, jumladan, “Alpomish” dostoni tashkil etadi. "Alpomish" dostoni ajdodlarimiz ijodiy dahosining bebaho badiiy yodgorligi. U bugungi kunda o'zbek xalqining milliy birligi va ma'naviy uyg'onish, o'z-o'zini anglashining ramziga aylangan dostonidir.

Turli markazlar tarbiyachi ma'naviyatining o'ziga mos bo'lgan tomonlarini rivojlantiradi. Maktabgacha ta'lim guruhlarda nutq o'stirish, bolalar adabiyoti, bolalarni sahnalashtirish va ijodiy faoliyatga o'rgatish nazariyasi va metodikasi tarkibiga xalq og'zaki ijod namunalari kiritilganligini bayon etgan edik. Ushbu materiallar tarbiyalanuvchilarning dunyoqarashiga kuchli ta'sir etib, ongi va axloqini takomillashtiradi:

1. Ilk yosh: 1-3 yosh davrlarni o'z ichiga oladi. Ilk yoshdagi ijtimoiy rivojlanish vaziyati va uning genetik vazifasi. Bola hayotining birinchi yili oxiriga kelib erishgan natijalari yangi ijtimoiy rivojlanish vaziyatini qurishni talab qiladi. “Alpomish” dostonida qahramonlar tasviriga mos nomini taniy oladi. Bu yoshdagi bolalarda tasvir orqali nutqiy muloqotga erishish mumkin.

2. Kichik guruh: 3-4 yoshni o'z ichiga oladi. Bolaning imkon doirasidagi va undan tashqaridagi nutq vositalari bilan faol muloqotga kirishish, kattalarning savollariga va takliflariga javob berish, o'z istak-xohishlarini, hissiyotlarini, fikrlarini ifoda qilgan holda tashabbus ko'rsatib fikr bildirishga intilishini qo'llab-quvvatlash; tengdoshlari ishlariga qiziqishini, o'z taassurotlarini ular bilan o'rtoqlashishni istashini, o'yin harakatlarini, ro'y berayotgan hodisaga munosabatini nutq bilan ifodalashga qiziqishini rag'batlantirish; shaxsiy tajribadan kelib chiqqan holda bolaning o'ziga yaqin mavzular bo'yicha, yoki “Alpomish” dostoni qahramonlari sifatlarini o'rgatish mumkin. Qahramonlik va mardlik, yurt tinchligi, millat birligi g'oyalari, uning qahramonona shon-shuhrati, el-yurt farovonligi va oila baxti, vatan ravnaqi uchun kurash tuyg'ulari shakllantiriladi.

3. O'rta guruh: 4-5 yoshni o'z ichiga oladi. “Alpomish” dostoni obrazlarining tahlilini bu yoshda bemalol kuzatish mumkin. Masalan, qahramonlikda Alpomishdan, ibo-hayo va Sharq qizlariga xos fazilatlarini Barchinoydan, do'stlar bilan kengashi bahil bo'lishni Alpomish va Qorajondan, vaziyatdan tashqari muloqot qilishga undash xususiyatlari o'rgatiladi. Dushmanlarning «qirq mingini bir deb sanab qirishga» tayyor turgan jasur Barchin obrazida qahramonlik eposlariga xos botir qiz («alp qiz») haqidagi an'anaviy tushuncha ham o'z ifodasini topgan. Qahramonlik va mardlikni tarannum etuvchi Barchinning shartlari dostonida nihoyatda badiiy tasvirlangan.

4. Katta guruh: 5-6 yoshni o'z ichiga oladi. “Alpomish” dostonida o'yin faoliyati orqali odamlar bilan muloqotda bo'lish, kattalarga hurmatda bo'lish, kichiklarda izzatda bo'lish fazilatlarini shakllantiriladi. Jumladan, dostonida “ot o'yini” tasvirining alohida berilishi shunchaki emas. Chunki xalqimiz orasida “ot o'yinini ko'rgan kishi baxtli bo'ladi” degan ishonch bor. Shuning uchun hozirgacha to'ylarda “ot o'yini” namoyish etiladi. Buning uchun ot niqobini kiyib olgan kishi to'y davrasini aylanib, o'yin ko'rsatadi. Dostonida ot o'yini shunday tasvirlanadi: “Boybo'ring Qultoy degan yilqichi quli bor edi. Alpomishga enchi bir tarlon biyasi bor edi. Bir yag'roq qulun tug'di, bu tulpor, deb Boybo'riga olib kelib bergan edi. Necha yildan beri tablada boquvli turgan edi. Choparlar kelib ketgandan keyin tabladagi ot sag'risi toshib, yoli qulog'idan oshib, yulduzni ko'zlab, paraqqos boylab o'ynay berdi. Ammo dostonida Boybo'ri yakka-yu yolg'iz o'g'li Alpomishning begona yurtga tanho ketishini xohlamagani uchun, bu holat yaxshiligini bilsa-da, uni yomonlikka yo'yib: “Shu yomonlagurning o'ynagani xam yaxshilik emas», – deydi va otning sag'risiga uch-to'rt tayoq tushirib, tabladan chiqarib, Qultoyning qoshiga olib borib, yilqilarga qo'shib qaytadi.

5.Tayyorlov guruh: 6-7 yoshni o'z ichiga oladi. Kattalar bilan muloqot qilish, oilada munosabatlarni shakllantirishda o'z "men"ini hurmat qilish fazilatlarini doston orqali o'rganish mumkin. Qahramonlarning o'zaro munosabatlari: ota–o'g'il; ota – qiz; ona – o'g'il; ona – qiz; aka – uka; er – xotin; yurtni boshqaruvchi–el; oilaviy burch – farzand burchi – el oldidagi burch – vatan oldidagi burch va mas'uliyat yorqin ifodasini topgan. Natijada, doston shunchaki tinglovchining vaqtini o'tkazish uchun yaratilgan ermak emas, xalq qahramonlik eposiga yuklatiladigan vazifa sanaladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari (1998-yil 13-yanvar)
2. Yo'ldoshev Q. "Alpomish" talqinlari yoki doston badiiyati hamda millat ma'naviyati haqida ayrim fikrlar. - T.: Ma'naviyat, 2002. 6-bet
3. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari. T.: O'qituvchi, 1996.-30 -34- b.
4. Qahramonov Q. An'ana va zamonaviylik. T.: A. Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007. -20-21- b.
5. Xolboyeva G. Xalq dostonlarida milliy qadriyatlar ifodasi // J. Xalq ta'limi. – 2004.№4. – B. 79.
6. Jumaboyev M. "Bolalar adabiyoti va folklor". –T.,O'qituvchi, 1990.
7. Madayev O, Sobitova T. Xalq og'zaki poetik ijodi. Toshkent: "Sharq" nashriyotmatbaa aksiya dorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2003.
8. M.Umarova, X.Xamroqulova, R.Tojiboyeva 4- sinf "O'qish" kitobi 2019- y